

Svenskt sjöförsvaret under 500 år

18

År 2022 är det 500 år sedan Sveriges första egentliga statsflotta seglade in i Stockholms skärgård. Gustav Vasa behövde skära av sjötransportvägarna mot Stockholm för att kunna besegra unionskungen Kristian II som höll staden. Fartygen köptes in från Lübeck och betalades så småningom med bland annat beslagttaget kyrksilver. På Marinmuseum i Karlskrona har den svenska flottans 500-årsjubileum tjuvstartat med en ny utställning om det svenska sjöförsvarets historia.

Besökare till Marinmuseum kommer från och med i år att mötas av en ny utställning i den första utställningslokalen. Utställningen, som har fått namnet *Svenskt sjöförsvaret under 500 år*; är producerad av Malin Fajersson och består i grunden av två delar; en film och en mer traditionell museiutställning. Tanken är att

Text: Johan Löfgren (intendent vid Statens maritima och transporthistoriska museer, SMTM)

1. GRÄNSFÖRSVARS MUSEUM - Abisko
abiskomuseum.se

2. FÖRSVARS MUSEUM - Boden
forsvarsmuseum.se

3. RÖDBERGSFÖRTET - Boden
rodbergsfortet.com

4. KALIXLINJEN
siknasfortet.se

5. FLYGMUSEET F21 - Luleå
flygmuseetf21.se

6. HEMSÖ FASTNING - Hämsö
hemsöfastning.se

7. TEKNIKLAND - Östersund
teknikland.se

8. SKÅNSEN KLINTABERG - Hotagen
klintaberg.se

9. TELESEUM - Enköping
telesum.se
(Museet är under konstruktion)

10. FASTNINGSMUSEUM - Vaxholm
vaxholmsfastning.se

11. ARMÉMUSEUM - Stockholm
armemuseum.se

12. HEMVÄRNSMUSEET - Vällinge
hemvarnet.se

13. ARSENALEN - Strängnäs
arsenalen.se

14. FLYGVAPENMUSEUM - Linköping
flygvapenmuseum.se

15. GOTLANDS FÖRSVARS MUSEUM - Tingsö
gotlandsforsvarsmuseum.se

16. MILISEUM - Skillingaryd
miliseum.com

17. MUSEUM FÖR RÖRLIGT KUSTARTILLERI - Karlskrona
ka2.se

18. MARINMUSEUM - Karlskrona
marinmuseum.se

19. ARTILLERIMUSEET - Kristianstad
artillerimuseet.se

20. SKÅNELINJEN
Läs mer i appen Kulturpunkt.

21. GARNISONS- OCH LUFTVÄRNSMUSEET - Halmstad
gvmuseet.se

22. AEROSEUM - Göteborg
aeroseum.se

23. MARITIMAN - Göteborg
maritim.se

24. GARNISONSMUSEET SKARABORG - Axvall
garnisonsmuseet.se

25. FASTNINGSMUSEUM - Karlsborg
fastningsmuseet.se

26. BRIGADMUSEUM - Karlstad
brigadmuseum.se

27. KRIGSFlyGFÄLT 16 - Brattfors heden/Värmland
krigsflygfalt16.se

28. ARBOGA ROBOTMUSEUM - Arboga
robotmuseum.se

besökarna i filmen ska få ta del av "den stora historien" med kungar och sjöslag medan utställningen ska fokusera på några av alla de människor, som genom tiderna tjänstgjort i eller på annat sätt berörts av det svenska sjöförsvaret.

Besökarnas och museets önskemål

En viktig utgångspunkt i arbetet med utställningen har varit besökarnas önskemål. I museets publikundersökningar har besökarna fått berätta vad de saknar eller vill veta mer om när det gäller marinens historia. Flera har då svarat att de även vill veta mer om vad marinen gör idag. Från museet har det varit ett önskemål att kunna introducera besökarna till vad sjöförsvaret och marinen är för att förenkla det fortsatta museibesöket och ge besökarna den grundläggande kunskap som kanske behövs för att kunna ta till sig resten av utställningarna.

För Marinmuseum har det också varit viktigt att sätta människan i centrum. Tidigare utställningar har ofta fokuserat på teknik och teknisk utveckling, medan de människor som befolkade flottan, kustbefästningarna och kustartilleriet genom tiderna har förblivit anonyma och osynliga.

Åtta personer ur sjöförsvarets historia

Att berätta om 500 år av sjöförsvaret i en utställning och samtidigt sätta människan i centrum har för museet varit en utmaning. Lösningen blev att välja ut åtta personer från 1500-talet och fram till idag, som var och en får berätta om sin tid och sin roll i marinen. Genom att koppla

Marinmuseums nya utställning.

föremål ur museets samlingar, tillsammans med inlån från andra museer, är tanken att personerna ska få komma till liv och bli röster för olika epoker. De historiska personerna berättar också om sina olika roller i sjöförsvaret, strävan har varit att blanda amiraler med skeppsgossar och båtsmän med marinlottor.

Clement Rentzel var en tysk legoknekt som värvades av Gustav Vasa som drabant i början av 1520-talet. Rentzel blev omedelbart inblandad i striderna mot danskarna och kom sedan att göra karriär både inom den tidiga flottan, men också som borgarråd i Stockholms stad. Bland annat skickades han till Polen under titeln *hövitsman* för att köpa tågvirke och värva personal till fartygen. Han fängslades på 1530-talet, anklagad för att ha varit med och planerat ett attentat mot Gustav Vasas liv, men frigavs. Under tiden i fängelse skrev Rentzel en krönika om Gustav Vasas tid vid makten, en text som blivit en viktig källa till kunskap om Gustav Vasas regeringstid.

Båtsmannen *Mats Mattsson Blomma* var inskriven på ett båtsmanstorp i Seberneby på södra Öland under 1600-talets andra hälft. Han var båtsman i ungefär fem år innan han mönstrade ombord på regalskeppet *Kronan* och seglade mot slaget vid Ölands södra udde. Som bekant exploderade *Kronan* kort innan slaget hann ta sin början och *Blomma* var en av de 800 som följde med skeppet i djupet.

En piga vid namn *Maria Magdalena Klopprot* var under 1700-talets

senare del en av alla de som drogs till örlogsstaden Karlskrona. Hon hade följe med en fransk soldat som ämnade ta värvning i Volontärregementet, men hon blev lämnad och kort därefter anklagad för att vara prostituerad. Klopprot friades i rätten och blev senare sjukvakterska på sjukskeppet *Preussische Hielten*, som deltog i Gustav III:s ryska krig.

Adelsmannen *Otto Henrik Nordenskjöld* skickades till Karlskrona från den finska rikshalvan för att bli officer. Som brukligt var på 1700-talet seglade han först på olika kofferdiskepp innan han genomgick sin officersutbildning, vilken följdes av tjänstgöring i såväl >>>

Klänning från en marinlotta, ett av föremålen i utställningen

Ubåtarna Hajen (t v) och Neptun på Marinmuseum.

Foto: Annelie Karlsson (SMTM)

Museifartygen Jarramas (t v) och Västervik förtöjda vid Marinmuseum.

Foto: Mattias Billenmyr (SMTM)

den franska som brittiska flottan. Han fick fransk tapperhetsmedalj för sina insatser i det nordamerikanska frihetskriget. Senare blev han flaggdjutant åt hertig Karl och var högst delaktig i planeringen av bland annat slaget vid Hogland och utbrytningen ur Finska viken.

Per Vilhelm Cedergren skrevs in i skeppsgosse kåren i Stockholm vid nio års ålder vid mitten av 1800-talet. Hans far var arbetare på örlogsvarvet och Cedergren tvingades bidra till familjens uppehälle. Han har beskrivit i dagböcker och genom senare konstverk en hård uppväxt med hunger, kyla och misshandel. När fadern dött blev Cedergren timmerman på varvet där hans konstnärliga talang upptäcktes. Han kom med tiden att bli en av Sveriges största marinmålare.

Marinlottan Stina Werner sökte sig till Lottakåren under andra världskriget. Hennes engagemang var omfattande och hon valdes snart in i styrelsen. Werner såg till att vara närvarande vid övningar och inryck och gick flera kurser i kårens regi för att bredda sin kompetens. Hon utsågs bland annat till Årets flitigaste lotta och var aktiv i kåren till året före sin död.

Knut Hamrin ryckte in i lumpen på KA 5 i Härnösand och placerades efter ”gröntjänsten” på Hemsö fästning som eldledare och nedslagsfotograf. Han tjänstgjorde se-

dan på fästningen hela grundutbildningen innan han återvände till sitt civila liv som elektriker. Två gånger kallades han in på repmånad.

Den sista personen som lyfts fram i utställningen är Ida Karlsson som är vapenteknisk officer på korvetten HMS Härnösand. Karlsson är ett exempel på hur livet i marinen ser ut idag och genom filmat material från Försvarmakten får besökarna ta del av den moderna flottans verksamhet.

För att göra historien så levande som möjligt har museet låtit skådespelare gestalta de olika historiska personerna på skärmar som omges av föremål, texter och bilder. Hela utställningsarbetet har gjorts i samarbete med Försvarmakten, som mycket vänligt har ställt upp med såväl sakkunskap som filmmaterial när så har behövts.

Om Marinmuseum

Marinmuseum i Karlskrona är en del av myndigheten Statens maritima och transporthistoriska museer. Museet härstammar från de modellkammare som instiftades av kung Adolf Fredrik år 1752, vars syfte var att bevara den kunskap som byggts upp vid örlogsvarvet i Karlskrona. Modellerna gick från att ha varit experiment- och studieobjekt vid skeppsbyggeriet till att utgöra en museisamling, som bland annat visades på världsutställningen i Paris år 1867.

År 1929 bildades Varvsmuseet runt de samlingar som fanns bevarade från skeppsmodeilkammaren och artillerimodeilkammaren och år 1963 bytte museet namn till Marinmuseum. Museets samlingar har sedan dess utvecklats och breddats så att de idag innehåller ungefär 40 000 föremål, från modeller och musköter till hela örlogsfartyg och kulsprutor. År 2011 invigdes den så kallade ubåtshallen, som inhyser ubåtarna Hajen (1904) och Neptun (1979). Förtöjda vid museet ligger också fyra museifartyg; skolskeppet Jarramas, robotbåten Västervik, minsveparen Bremön och motortorpedbåten T38. Sommartid har museet också ett antal barkasser sjösatta som seglas med hjälp av föreningen Carlskrona båteskader. Marinmuseum hade 2018 drygt 279 000 besökare. ■

Öppettider, information m m

Läs mer på
www.smha.se/museer/marinmuseum/
www.marinmuseum.se/
 Kontakta oss
 Telefon: 0455-35 93 00
marinmuseum@smtm.se
 Öppettider – se hemsidan.